
JANA HOFFMANNOVÁ A...

JINDŘIŠKA SVOBODOVÁ

Koncem minulého roku oslavila životní jubileum jedna z nejvýznamnějších osobností současné české lingvistiky, paní profesorka Jana Hoffmannová. Vědecký záběr Jany Hoffmannové je nesmírně široký a jubilantka během svého více než čtyřicetiletého působení zasáhla prakticky do všech oblastí výzkumu jazykového stylu, textu, nejrozumnějších typů dialogu, diskurzu a jeho analýzy.

Bezprostředně po ukončení studií na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, v době, kdy rozhodně nebylo snadné získávat informace o nejnovějších směrech a trendech lingvistického bádání studiím zahraniční literatury, se účastnila spolupráce s Centrálním jazykovědným ústavem Akademie věd Německé demokratické republiky a na základě této spolupráce vznikly první jubilantčiny práce věnované výstavbě textu a prostředkům textové soudržnosti, například také její první knižní monografie *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu* (Praha, 1983). Badatelské zaměření Jany Hoffmannové bylo významně ovlivněno zejména působením jejího vysokoškolského učitele Karla Hausenblase, jubilantčin vědecký a profesní růst ovlivnila také spolupráce s Františkem Danešem, Zdeňkem Hlavsou, Milošem Dokulilem, Marií Těšitelovou, Alexandrem Stichem, Jiřím Krausem a řadou dalších. Ostatně mnoho prací a knižních monografií Jany Hoffmannové vzniklo jako výsledek dlouholeté spolupráce s nejbližšími kolegy z Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR a dalších lingvistických pracovišť. Na tomto místě bohužel není možné zmínit všechny jubilantčiny práce, ráda bych tedy připomněla alespoň některé z nich.

Roku 1994 Jana Hoffmannová vydala spolu s Olgou Müllerovou útlou, ale obsahově velmi hutnou monografii *Kapitoly o dialogu* (Praha, 1994), ve

kteřé se autorky věnovaly všem zásadním aspektům dialogu a jeho vztahu k projevům monologickým; dotkly se v podstatě všech významných prvků vedení a organizace dialogu, sledovaly jeho tematickou výstavbu, interakční principy i strategie vedoucí k dosahování komunikačních záměrů a cílů. Vydání této knihy bezprostředně následovala prakticky zaměřená práce *Písemnosti v našem životě* (Praha, 1996), jež opět vznikla jako výsledek spolupráce Jany Hoffmannové s kolegou z Ústavu pro jazyk český Jiřím Krausem. Zřejmě k nejznámějším a také nejčastěji citovaným jubilačním pracím pak patří kniha *Stylistika a....* (Praha, 1997), ve které autorka uplatnila svou hlubokou erudici nejenom ve stylistice, ale také gramatice, pragmatice a v celé řadě dalších „přívlastkových“ disciplín. Práce, ve které Jana Hoffmannová čtenářům zprostředkovala zásadní informace o interdisciplinárním vývoji lingvistiky, dodnes neztratila nic na své aktuálnosti a stále patří mezi významné zdroje informací pro studenty i odborníky v oblasti výzkumu stylu a pomezních disciplín.

Jana Hoffmannová svou prací zásadně ovlivnila výzkum dialogu a rozvoj metody konverzační analýzy. Již v roce 1992 vydala spolu s Olgou Müllerovou a Evou Schneiderovou knihu *Mluvená čeština v autentických textech* (Jinočany, 1992), jež dodnes neztratila nic na čtenářské atraktivitě, a to zejména díky svěží a životné analýze autentického jazykového materiálu. Souvislé ukázky autentických komunikátů byly navíc přepsány ve speciálním transkripčním systému, který je v podobně orientovaných pracích využíván i v současnosti. Inspirativní a podnětné se ukázalo rozšíření analýzy užitých výrazových prostředků a tematické výstavby textu o všechny podstatné aspekty komunikační situace a charakteristiky jejich účastníků. Zájem o dialog a konverzační analýzu je ovšem v případě Jany Hoffmannové dlouhodobý a výsledky bádání v této oblasti jubilantka vtělila do celé řady dalších kolektivních monografií, např. *Dialog v češtině* (Mnichov, 1999; spolu s Olgou Müllerovou), *Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách* (Praha, 1999; spolu s Olgou Müllerovou a Jiřím Zemanem), *Jak vedeme dialog s institucemi* (Praha, 2000; spolu s Olgou Müllerovou) nebo *Čeština v dialogu generací* (Praha, 2007; opět s Olgou Müllerovou). Jako velmi přínosná se ukázala také spolupráce Jany

Hoffmannové se Světlou Čmejrkovou, obě autorky nejprve v roce 2003 ve spolupráci s dalšími kolegy z Ústavu pro JČ AV ČR, Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici editorsky připravily knihu analýz parlamentních jednání, politických debat a rozhlasových a televizních relací *Jazyk, média, politika* (Praha, 2003). Kolektivu autorů se opět podařilo ukázat v našem prostředí v podstatě inovátorské postupy funkční stylistiky, lingvistické pragmatiky, analýzy diskurzu, teorie zdvořilosti a užitých argumentačních strategií. Obě autorky pak v roce 2011 připravily k vydání další inspirativní a často citovanou knihu *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Praha, 2011). V roce 2019 pak Jana Hoffmannová ještě spolu s Petrem Kaderkou editorsky připravila k vydání výbor z díla Světlý Čmejkové *Jazyk a dialog* (Praha, 2019).

K nejnovějším pracím, na nichž se Jana Hoffmanová autorsky podílela, patří *Stylistika mluvené a psané češtiny* (Praha, 2016) a *Syntax mluvené češtiny* (Praha, 2019; J. Hoffmannová, J. Homoláč, K. Mrázková eds.). V obou monografiích se projevil jubilantčin dlouhodobý zájem o styl a výstavbu mluvených komunikátů; do první zmiňované monografie přispěla kapitolaми věnovanými sféře běžné každodenní a literární komunikace, do druhé kapitolami o reprodukci řeči a myšlení v mluvených projevech, nepřízvučných začátcích výpovědí a dialogických replik a o otázkách v mluvené češtině.

Jana Hoffmannová se autorsky podílela na vzniku velkých kolektivních prací, ke kterým patří tzv. akademická *Mluvnice češtiny* (výklady o textu, prostředcích textové koherence a připojovacích konektorech; Praha, 1987), *Encyklopedický slovník češtiny* (Praha, 2002) a *Nový encyklopedický slovník češtiny* (2016), *Kapitoly z české gramatiky* (Praha, 2011) nebo *Akademická gramatika spisovné češtiny* (Praha, 2013).

Jana Hoffmannová soustavně pracuje v odborných komisích, redakčních radách a radách domácích i zahraničních časopisů, výsledky své odborné práce prezentuje na konferencích a kongresech, spolupracuje s kolegy z mnoha domácích i zahraničních institucí.

Práce Jany Hoffmannové ostatně také inspirovala řadu blízkých kolegů a spolupracovníků k tomu, aby její významné životní jubileum oslavili vydáním monografie *Jak je důležité mítí styl* (Praha 2020). Tato kniha vydaná

díky poctivému nasazení nejbližších jubilentčinych spolupracovnic Lucie Jílkové, Kamily Mrázkové a Heleny Özörecnik je rozdělena do pěti oddílů a je strukturována tak, aby jednotlivé oddíly reflektovaly nejvýznamnější trendy současného stylistického výzkumu. Ostatně sama Jana Hoffmannová všem těmto oblastem ve svých pracích věnovala pozornost a její texty se tak nezřídka staly inspiračním zdrojem a podnětem ke vzniku příspěvků zařazených právě do této monografie.

Do úvodního oddílu „Stylistika a její teoretická reflexe“ byly zařazeny příspěvky věnované problematice jazykového stylu obecně, místu, jaké jazykovědná stylistika zaujímá v moderní lingvistice, tradici, na níž současná stylistika staví, i výzvám, které před stylistiku současná jazyková situace klade. Součástí tohoto oddílu jsou např. příspěvky tří jubilentčinych blízkých kolegů a kolegyn z Univerzity Komenského v Bratislavě Juraja Dolníka, Olgy Orgoňové a Aleny Bohunické. Zatímco Juraj Dolník se ve svém příspěvku věnuje zejména kulturněantropologickým předpokladům vzniku jazykového stylu, jež hodnotí především jako výsledek kulturně a sociálně podmíněných interakcí, Alena Bohunická popisuje vývoj a proměny funkční stylistiky ovlivněné přístupy a metodami lingvistické pragmatiky či teorie diskurzu. Posun k dialogičnosti a význam tzv. komunikačně-pragmatického obratu na současnou stylistiku zdůrazňuje také Olga Orgoňová, která ve svém příspěvku zdůrazňuje rostoucí význam nových dílčích disciplín věnovaných především komunikátům primárně mluveným. Význam výzkumu sémioticky komplexních komunikátů ostatně ve svém příspěvku zdůrazňuje také Lucie Saicová Římalová. Zásadním pojmům a lingvistickým konceptům se věnovali Jan Kořenský a Soňa Schneiderová. Jan Kořenský propojuje Wittgensteinovu koncepci jazykové hry s dalšími významnými dichotomiemi *langue/parole* či *kompetence/performance*. Soňa Schneiderová se zase zaměřuje na otázky teorie spisovného jazyka a jazykové kultury či na problematiku hovorovosti, hovorového spisovného jazyka a hovorové češtiny. Inspiraci a podněty pro aktuální výzkum nacházejí ve starších studiích Ondřej Sládek a Oldřich Uličný.

Do druhého oddílu „Stylistika a syntax, lexikologie, gramatika“ editorky zařadily příspěvky, jejichž materiálovou bází tvoří především data získaná

korpusovou analýzou. V prvním příspěvku tohoto oddílu se Robert Adam věnuje prostředkům, jimiž Karel Havlíček ve své korespondenci „podává řeč“, detailnější pozornost přitom věnuje slovesům říci/říkat a částicím prý/prej. Jana Bilíková svým textem přispívá k dlouhodobé diskusi o adekvátnosti užití tzv. pokračovacích vět vztahných, ona sama je pak vnímá jako funkční syntaktický prostředek např. v textech věcné komunikace. Eva Hajičová ve své korpusové analýze srovnává informační výstavbu českých a anglických vět, pozornost pak věnuje především postavení kontextově zapojených příslovečných určení v báзовých i překladových komunikátech. Vybraným jevům lexikální roviny se věnuje také Ivana Kolářová a Marie Kopřivová. Ivana Kolářová sleduje změny ve frekvenci užití vybraných univerbiátů a jejich stylovou platnost, Marie Kopřivová zase v korpusech mluvených i psaných textů sleduje četnost užití somatických frazémů v uvozovacích větách. Marie Mikulová spolu s Jarmilou Panevovou ve své studii využívají data Pražských závislostních korpusů a sledují formální realizace prostorových adverbiálních určení, Josef Šimandl sleduje korpusové a internetové doklady vybraného neologismu.

Třetí a čtvrtý oddíl jsou věnovány oblastem komunikace, na něž se jubilantka dlouhodobě zaměřuje – konkrétně uměleckým a mediálním textům. Na oddíle „Stylistika a umělecké texty“ se autorsky podíleli Žaneta Dvořáková, Barbora Řezníčková, Petr Mareš, Petr Nejedlý, František Štícha a Irena Vaňková. Žaneta Dvořáková srovnává vlastní jména užitá v různých sbírkách židovských anekdot vzniklých v meziválečném období, Barbora Řezníčková sleduje prostředky stylizace mluvenosti ve starší literární památce, konkrétně v pekelném románu *Solfernus čili život Adamův*. Stylizaci mluvenosti, neformálnosti a nespisovnosti ve třech odlišných literárních textech se věnuje Petr Mareš. Při analýze Johnových *Večerů na slavníku*, Čapkových *Povídek z druhé kapsy* a *Paměti mojí babičce* Petry Hůlové nachází souvislost ve způsobu kombinace těchto tří literárních kvalit s vývojem literárních norem. Lidovým písním z přelomu osmnáctého a devatenáctého století a v nich užitým výrazovým prostředkům je věnován příspěvek Petra Nejedlého; výskyt a frekvenci gramatických archaismů v překladech francouzských autorů sleduje František Štícha. Irena Vaňko-

vá využívá metody kognitivní lingvistiky k analýze tzv. konvenční a kreativní konceptualizace života, například v písňových textech Jiřího Suchého a Josefa Kainara. Příspěvek je dokladem dynamického a obousměrného vztahu mezi konceptualizací života v běžném jazyce a uměleckých textech.

Předposlední čtvrtý oddíl „Stylistika a média tradiční a elektronická“ se skládá celkem ze sedmi studií. V první z nich Martin Havlík a Lucie Jílková sledují okolnosti a funkci užití výrazu *takže* v mediálních i běžných rozhovorech, pragmatickým i žánrovým aspektům vybraného kulinářského blogu se věnuje Alena Macurová. Kamila Mrázková spolu s Jiřím Homoláčem sledují intertextové odkazy na twitterových účtech českých politiků a novinářů. Užití intertextových odkazů, jejich zasazení do kontextu a zpětné reakce jsou zde sledovány jako druh komunikace svého druhu a jsou dokladem skutečnosti, že tento typ komunikace probíhá v názorově homogenních skupinách. I do tohoto oddílu přispěli kolegové ze slovenských akademických pracovišť, Pavol Odaloš ve své studii sleduje nejenom manipulační a persvazivní techniky užívané v pořadech o věštění, ale také jejich reflexi v parodických humoristických pořadech. Sportovní žurnalistice, konkrétně způsobům komentování přímých přenosů z krasobruslení ve veřejnoprávních i soukromých televizních stanicích, je věnován text Daniely Slančové. Autorka sleduje pronikání prostředků různých registrů i osobnostní styly jednotlivých komentátorů. Boris Stupňánek ve své psycholingvistické studii analyzuje jazykový materiál s využitím pětifaktového modelu osobnosti. Specifický typ tzv. fiktivního rozhlasového dialogu vzniklého zapojením předtočených monologů či starších replik sleduje v posledním příspěvku tohoto oddílu Jiří Zeman.

Poslední pátý oddíl „Stylistika a institucionální komunikace“ obsahuje analýzy současných, starších i historických textů. Alena Černá přináší lingvistický rozbor textů ručně vepsaných Samuelem z Veleslavína do vzácného rodinného kalendáře, Jiří Homoláč a Tamah Sherman na materiálu institucionálních rozhovorů s vietnamskými respondenty tlumočených komunitním překladatelem sledují fenomén mluvení za druhého právě v kontextu komunikace vázané na oficiální instituci. Klára Dvořáková se věnuje specifickým rysům telefonických rozhovorů, které jsou vedeny v rámci Ja-

zykové poradny Ústavu pro jazyk český AV ČR a které se týkají právě otázek jazykového stylu. Milada Hirschová svůj text věnuje informačnímu členění úloh z učebnic matematiky, sleduje zejména jejich tematicko-rematické členění závislé spíše na tradičním modelu uspořádání informací než na jejich povrchové prezentaci. Problematice zdvořilosti v e-mailové komunikaci adresované vyučujícím je věnován příspěvek Pavly Chejnové a Petr Kaderka monografii uzavírá esejem věnovaným rytmizovaným sloganům pronášeným demonstranty 18. 11. 1989 na manifestaci v Ostravě.

Jana Hoffmannová patří mezi vzácné osobnosti akademického světa, jež ukazují svým kolegům, studentům i spolupracovníkům stále tutéž tvář – laskavou a empatickou tvář moudrého a vzdělaného člověka, jemuž není nikdy zatěžko podělit se o výsledky dlouholeté poctivé vědecké práce, pomoci dobrou radou a šíří svého výzkumu inspirovat badatele v nejrůznějších oblastech současné lingvistiky. Na tomto místě je tedy třeba jubilantce nejenom popřát mnoho zdraví a tvůrčího elánu do dalších let, ale zejména také poděkovat za veškerou vědeckou i didaktickou práci, jejíž výsledky inspirují a motivují všechny zaujaté studenty, kolegy i spolupracovníky.